

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

ІСТОРІОГРАФІЧНІ ОЦІНКИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН

Останніми роками в Україні активізувалося студіювання проблем українсько-польських відносин, інтенсифікувалися процеси розширення проблематики формування окремих наукових напрямків, вийшла у світ значна кількість різнопланових досліджень із цієї важливої й перспективної спеціальної галузі історичних знань. У контексті зазначеного факту появи фундаментальних праць з історіографії міждержавних двосторонніх зв'язків між Україною та Республікою Польщею засвідчує їх вчасність та незаперечну необхідність як для наукової громадськості, так і для широкого загалу.

Наталія Чорна ввійшла в історичну науку, зокрема у розробку історіографії українсько-польських відносин кінця 1980-х рр. – початку XXI століття як автор ряду ґрунтовних праць. Упродовж тривалого часу ця проблема була предметом замовчування або фальсифікацій та ідеологічних спекуляцій. Українська радянська історіографія виявилася безпорадною у розгляді низки важливих аспектів означеної проблематики, які часто пояснювала з антинаукових та алогічних позицій. Лише зі здобуттям незалежності в Україні чи не вперше за час її існування можливою стала свобода історичної думки: у її розвитку розпочався якісно новий етап, позначений деідеологізацією, переходом до осмислення української історії у всесвітньо-історичному вимірі. Нагородивши за роки самостійного державотворення солідний науковий доробок, національна історіографія продовжує поповнюватися фаховими виданнями, цікавими розвідками істориків щодо ролі нашої держави на міжнародній арені, її місця в облаштуванні Європи та розвитку відносин із зарубіжними країнами. Відтак монографія молодої, але уже відомої, української дослідниці Наталії Чорної “Україна і Польща: історіографія відносин (кін. XX – поч. XXI ст.)”¹ стала логічним та очікуваним результатом її тривалих наукових пошуків. Автор зауважує, що у цій книзі “зроблено спробу розкрити теоретико-методологічні засади української історіографії зазначеної теми; виявити, систематизувати, класифікувати джерельну базу дослідження, визначити ступінь її наукової розробки; означити основні напрями історіографії сучасних українсько-польських відносин, охарактеризувати їхній зміст та тенденції розвитку; виявити основні парадигми та концепти обґрунтування змісту і закономірностей еволюції українсько-польських відносин; з’ясувати наукові інтерпретації істориків, визначивши внесок окремих учених та наукових осередків у вивчення проблеми, означити комплексність та об’єктивність їхніх досліджень; розглянути прогнози можливих варіантів розвитку взаємин двох держав у найближчому майбутньому; з’ясувати аспекти проблеми, які продовжують залишатися недостатньо дослідженими та потребують свого подальшого вивчення й обґрунтування” (с. 8).

Архітектоніка рецензованої монографії не викликає зауважень. Книга містить вступ, п’ять розділів зі структурними підрозділами та висновки. Поклавши в основу хронологічно-проблемний принцип викладу матеріалу, автор послідовно

¹ Чорна Н. Україна і Польща: історіографія відносин (кін. XX – поч. XXI ст.): монографія / Н. М. Чорна. – Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2014. – 416 с.

у п'ятнадцяти параграфах вивчає проблему, комплексно й системно узагальнює понад двадцятирічні здобутки вітчизняної історіографії українсько-польських відносин вказаного періоду, виявляє, систематизує та класифікує джерельну базу дослідження, визначає ступінь її наукової розробки, означає основні напрями історіографії сучасних українсько-польських взаємин, характеризує їхній зміст та тенденції розвитку. У виданні висвітлено основні парадигми та концепти обґрунтування змісту і закономірностей українсько-польських відносин, визначено внесок окремих учених та наукових осередків у вивчення проблеми. На нашу думку, структура праці, розв'язання мети та завдань дослідження, подається професійно, зі знанням справи, оскільки вони вибудовані логічно, виклад матеріалу подано цікаво й послідовно, що сприяє зручності сприйняття авторських інтерпретацій основних параметрів українсько-польських відносин.

У запропонованій монографії Н. Чорна аргументовано зазначає, що “події, які на рубежі ХХ–ХХІ ст. мали місце у колишніх соціалістичних країнах Європи, суттєво посилили значення міжнародних факторів у суспільно-політичному, економічному і культурному розвитку кожної із них. Розв'язання великої кількості проблем, що постали перед державами, перейшло у сферу міжнародних відносин – двосторонніх і багатосторонніх. Процеси глобалізації і взаємозближення народів та держав, які найбільш інтенсивно розгорнулися упродовж останнього часу, спричинили стрімку активізацію зовнішньополітичних зв'язків України із сусідніми та іншими країнами...” (с. 322). Тут досить глибоким за змістом і дискусійним за формою викладу став проведений автором рецензованої монографії аналіз теоретико-методологічних основ дослідження. Як зазначається у праці, її науково-концептуальними основами стали спеціальні аналітичні дослідження М. Грушевського, Д. Дорошенка, Л. Зашкільняка, Я. Калакури, І. Колесник, О. Оглоблина, Н. Полонської-Василенко та ін. У книзі фахово з'ясовано зміст основних термінів, висвітлено авторське бачення складових поняттєво-категоріального апарату, обґрунтовано сутність категорії “історіографія”, проаналізовано поняття “історіографічний процес”, “історіографічне джерело” та ін. Теоретико-концептуальну заданість цього дослідження має з'ясування змісту такої базової категорії, як “міжнародні відносини”. Варто зазначити, що, дотримуючись методологічного плюралізму, автор не намагалася використати конкретну концептуальну схему. Досить продуктивними виявилися методичні засади визначення пізнавальної множинності та змінності історичного процесу, ситуаційного детермінізму явищ різних сфер суспільно-політичного життя.

Зауважимо, що аналіз автором запропонованої монографії двосторонніх взаємин України та Польщі у контексті трансформаційних процесів сучасності виявив головні тенденції розвитку історіографії досліджуваної теми. Автор у сучасній історіографії цілком правильно відстежує два етапи у розвитку українсько-польських відносин означеного періоду: перший із них був започаткований працями вітчизняних та зарубіжних дослідників наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст., відлік другого розпочався наприкінці 1990-х рр. (с. 326). Комплексному теоретичному дослідженню започаткованої теми сприяв критичний і неупереджений аналіз історіографічних джерел та документально-фактологічної бази.

Наталія Чорна у своїй праці доволі ретельно відстежила процес історіографічного бачення українськими і зарубіжними ученими взаємодії України і Польщі у новому геополітичному просторі, з'ясування ними концептуальних засад співробітництва двох держав, історичних передумов та основних етапів у розвитку сучасних міждержавних взаємин, а також показу українсько-польського співробітництва крізь призму політики “великих держав”. Важко не погодитися із тезою автора, що проблема геополітичного домінування

у ЦСЄ найбільш актуальною є саме для Росії, яка з розпадом СРСР продовжує ідентифікувати себе з великою імперією, для якої втрата контролю за регіоном рівнозначна втраті імперського статусу. Не випадково в історичній літературі еволюція українсько-польського партнерства розглядається переважно у континуумі підпорядкованості Росії, яка ціною значних поступок зі сторони Заходу, погодилася на вступ до НАТО та ЄС Польщі, а також інших країн із регіону ЦСЄ, вступу до них України перешкоджатиме до останнього.

Чільне місце у рецензованій праці займають проблеми історіографічних оцінок вітчизняними й зарубіжними науковцями політичних відносин наших країн, а також з'ясування та аналіз торговельно-економічної і соціокультурної компоненти українсько-польських зв'язків в означений період. Свідченням зазначеного є публікації, у яких досліджується діяльність органів державної та місцевої влади, політичних партій, громадських діячів країн-партнерів. Зарубіжна, зокрема польська, історіографія значну увагу приділяє дослідженню впливу на стосунки України і Польщі подій Помаранчевої революції та Євромайдану. Автор зауважує, що аналіз наукових студій, присвячених вище означеним питанням, свідчить, що переважну увагу дослідники зосереджують на розгляді торговельної та інвестиційної співпраці, тоді як інші аспекти проблеми продовжують залишатися недостатньо вивченими.

Аналізуючи історіографію розвитку українсько-польських відносин, автор рецензованої роботи особливо підкреслює, що упродовж останнього часу суттєво збільшилася кількість праць, предметом дослідження у яких стала соціокультурна складова взаємин двох держав. Глибокого детального аналізу у роботах науковців України і зарубіжних країн зазнала діяльність громадських організацій і культурних центрів в нашій країні й Польщі, проведення у кожній із держав спільних наукових конференцій, фестивалів української та польської культури, організація культурно-освітніх обмінів, співробітництва щодо збереження та охорони місць національної пам'яті й увіковічення пам'яті жертв воєн і політичних репресій.

Не залишилося поза увагою дослідницькі питання наукового осмислення дослідниками військово-політичної співпраці України і Польщі в контексті євроатлантичної інтеграції та її впливу на розвиток взаємин України й Польщі. Змістовним видається нам виконаний Н. Чорною показ еволюції українсько-польських зв'язків крізь призму інтеграції Польщі до НАТО та ЄС, а також аналіз процесів євроатлантичного вибору України й місця Польщі в його реалізації, оцінка ролі України і Республіки Польща у забезпеченні стабільності в Європі та світі. Також у книзі предметно охарактеризовано процеси трансформації українсько-польських взаємин у світлі інтеграції Польщі до ЄС, а також фахово йде мова про польський чинник у взаєминах ЄС та України. Н. Чорна, ґрунтуючись на історіографічному огляді найвагоміших досліджень українських і зарубіжних авторів, зазначає, що Польща залишається важливим партнером і союзником у питаннях європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Оригінальними та змістовними є висновки до праці (с. 322–335), які концептуалізують проблему українсько-польських відносин означеного періоду. При цьому зауважимо, що монографія Н. Чорної ґрунтується на тих теоретико-методологічних засадах, які виступили орієнтирами під час вирішення конкретних дослідницьких завдань. Окремо вітаємо й посторінкову систему посилань на використані автором історичні джерела, без будь-якого шифрування, яке, як правило, приховує справжню структуру роботи, утруднює користування книгою та сприйняття основних положень читачами. Привертає увагу широкий список використаних джерел, що містить 824 найменувань. Водночас, на наш погляд, авторів доцільно було б довести дослідження обраної теми до 2014 р.

Думається, що більше увиразнило б показ українсько-польських взаємин ширше використання зарубіжних спеціальних праць. Хоча при розгляді ключових аспектів проблеми, а також визначення місця української історіографії у сучасних тенденціях дослідження запропонованої теми автор залучає роботи західних і російських істориків. Відрадно, що автор толерантно й неупереджено висвітлила історіографічний процес українсько-польських відносин вказаного часу, показала реальні досягнення і здобутки сучасної української історіографії запропонованої наукової проблеми. Немає жодного сумніву, що вихід у свій час рецензованої праці стане помітною подією у науковому житті України, а сама книга буде корисною для науковців-істориків, історіографів, політологів, міжнародників, дипломатів, студентів і всіх, хто цікавиться проблемами міжнародних відносин, зовнішньої політики України та її зв'язків із зарубіжними країнами, прагне краще зрозуміти їх сьогодення й подальший розвиток в новітній системі геополітичних координат.

**Степан Віднянський (Україна),
Микола Алексієвець (Україна)**